

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА СТРАТЕГІЯ ПУТІНА ЯК НОВА ДОКТРИНА ОБМЕЖЕНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ

Анотація. У статті здійснено аналіз нової зовнішньополітичної стратегії Росії, основні положення якої сформульовані у низці програмних виступів 2014 р. її Президента. Концептуально стратегія розглядається як програма реалізації зовнішньополітичної «доктрини Путіна» – нової доктрини «обмеженого суверенітету». На основі принципів міжнародного права юридично доведено агресивність військово-політичної діяльності Росії відносно України. Розглянуто відповідність агресивної політики РФ на пострадянському просторі визначенню поняття «держава-ізгой» в міжнародній політології.

Ключові слова: Російська Федерація, Україна, агресія, зовнішньополітична стратегія, обмежений суверенітет, «доктрина Путіна», держава-ізгой.

Annotation. The article presents the analysis of the new foreign policy strategy of Russia, the main provisions of which are formulated in a number of program statements made in 2014 by its President. Conceptually, the strategy is seen as a program implementing foreign policy «Putin doctrine» – the new doctrine of «limited sovereignty». Based on the principles of international law legally proved aggressive military and political activities of Russia towards Ukraine. The correlation between the aggressive policy of Russia in the post-soviet space and definition of «rogue state» in the international political science was carried out.

---

* кандидат фізико-математичних наук, Посол з особливих доручень Міністерства закордонних справ України

Key words: *the Russian Federation, Ukraine, aggression, foreign policy strategy, limited sovereignty, «Putin doctrine», rogue state.*

Аннотация. *В статье осуществлен анализ новой внешнеполитической стратегии России, основные положения которой сформулированы в ряде программных выступлений 2014 г. ее Президента. Концептуально стратегия рассматривается как программа реализации внешнеполитической «доктрины Путина» – новой доктрины «ограниченного суверенитета». На основе принципов международного права юридически доказана агрессивность военно-политической деятельности России относительно Украины. Рассмотрено соответствие агрессивной политики РФ на постсоветском пространстве определению понятия «государство-изгой» в международной политологии.*

Ключевые слова: *Российская Федерация, Украина, агрессия, внешнеполитическая стратегия, ограниченный суверенитет, «доктрина Путина», государство-изгой.*

Військово-політична активність Російської Федерації відносно України впродовж останнього року, насамперед анексія Криму та інтервенція на Сході України, шалений політичний, економічний та інформаційно-пропагандистський тиск на нашу державу, а також безпрецедентна з часів холодної війни конфронтація із Заходом, перш за все, з США свідчать про початок реалізації нової зовнішньополітичної стратегії Росії, сформульованої в низці публічних програмних виступів В.Путіна останнього року. Узагальнення та аналіз текстів цих звернень російського Президента в контексті процесів, що розгортаються навколо України дозволяють стверджувати про формування нової зовнішньополітичної доктрини РФ – «Доктрини Путіна».

Автором проводиться аналіз принципів положень цієї «доктрини», головним елементом якої є «реінкарнація» концепції «обмеженого суверенітету», яка являлася ядром «доктрини Монро» (1823р.) і «доктрини Брежньєва» (1968р.). Юридично доведено також, що військово-політична активність Росії останнього року є «агресією проти України», а сама РФ відповідно до низки формальних критеріїв підпадає під визначення політологічного терміну «держава-ізгой».

Свого часу за ініціативою та наполяганням СРСР, правонаступницею якого вважається Росія, в рамках ООН протягом 7 років проводилась робота з підготовки резолюції Генеральної Асамблеї з визначенням поняття «агресія», яка була ухвалена 14 грудня 1974р. (Резолюція ГА ООН № 3313(XXIX)) [1; 2]. У статті 1 цього документа визначено: «Агресією є застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканості або політичної незалежності іншої держави ...». У статті 3 йдеться: «Будь-яка з наступних дій, незалежно від об'яви війни...кваліфікуватиметься як акт агресії: а) вторгнення або напад збройних сил (ЗС) держави на територію іншої держави,...анексія із застосуванням сили території іншої держави або її частини; б) бомбардування...або застосування... зброї державою проти території іншої держави; в) блокада портів або берегів держави ЗС іншої держави; г) напад ЗС держави на суходільні, морські або повітряні сили...іншої держави; д) застосування ЗС однієї держави, що знаходяться на території іншої держави, за угодою з приймаючою державою, в порушення умов, передбачених в угоді...; з) засилання державою ...збройних банд...або найманців...проти іншої держави...». Очевидно, що все перелічене цілком відповідає ситуації, що склалася навколо російської присутності в Україні, яка, таким чином, є *агресією*.

Ця агресія продовжує руйнувати головні елементи *Вестфальської системи* міжнародних відносин (що формувалася з 1648р. та переживши сім трансформацій діє до останнього часу), серед яких: формування та

пріоритет «держав-націй», «національних інтересів» і «національного/державного суверенітету», формування балансу сил та коаліцій, обов'язковість виконання міжнародних договорів.

Ялтинсько-Потсдамською системою міжнародних відносин, 70-річний ювілей становлення якої відзначається ц.р., було сформовано біполярний світ і блокове протистояння, ініційовано розгортання «холодної війни» між двома основними «центрами сили». Ця система стала 6-ю модифікацією Вестфальського світопорядку [3]. Модифікуючи попередній світопорядок – багатополарний світ, що склався за підсумками Першої Світової війни та укладення Версальського миру (*Версальсько-Вашингтонська система*), вона створила світ біполярний, який призвів до реанімації американської «доктрини Монро» (1823 р.) щодо «обмеженого суверенітету» держав, які підпадають під контроль «великих держав» у глобальному масштабі. Повним або реальним суверенітетом володіли лише дві наддержави блокового протистояння – США і СРСР, а їх сателіти - країни, що належали до двох ворогуючих блоків: з одного боку, - «капіталістичні країни» Західної Європи та Північної Америки, відповідні країни Азії та Південної Америки, а з іншого боку, – «соціалістичні країни» Східної Європи, окремі країни Азії та Латинської Америки, наділялися «обмеженим суверенітетом», оскільки не були цілком суверенними та самостійними у своїй зовнішній і внутрішній політиці, діяли відповідно до національних інтересів та настанов, вироблених двома наддержавами – лідерами блоків. При цьому, «обмеження суверенітету» в рамках «Західного блоку» було дещо більш м'яким ніж «Східного». Щодо політики «комуністичного блоку» країн, така ідеологія отримала серед політологів Західного світу назву «доктрина Брежнєва».

Розпад СРСР і «комуністичного блоку» країн, припинення блокового протистояння та руйнація біполярного світопорядку на початку 1990-х рр. активізували процеси глобалізації та формування одно-полярної світової політичної системи на чолі з єдиним лідером – США. Глобалізація є

міжнародною системою, яка прийшла на зміну «холодній війні» та біполярній (Ялтинсько-Потсдамській) системі і, таким чином, є 7-ю модифікацією Вестфальської системи міжнародних відносин.

США, як світовий лідер в економічному, військовому, науково-технічному, культурно-гуманітарному та технологічному вимірах суспільної діяльності сьогодні, а також у коротко- і середньостроковій перспективах суттєво переважають не лише інші держави, але й світові «центри сили», якими можна вважати: Європейський Союз, Китай, Індію, Бразилію, Японію та Росію, а також успішні і авторитетні міжнародні структури: БРІКС, АСЕАН, ШОС, МЕРКОСУР.

Трагічні події в США 11 вересня 2001 р., що засвідчили вразливість єдиної наддержави перед викликами нових нетрадиційних загроз, якими є світовий тероризм, змінили світовий тренд, який полягав у зміцненні американського домінування та системи однополярного світу. Нова тенденція, що спостерігається на фоні зростання та зміцнення згаданих «центрів сили», може свідчити про поступове формування нового світопорядку – «нової багатопольярної системи», або її краще назвати *«однопольярною багато центричною системою»*, оскільки, нові «центри сили» в осяжному майбутньому не зможуть претендувати на те, щоб вважатися самостійними полюсами нової міжнародної системи. Принциповою особливістю такої системи світопорядку є наявність: повного реального суверенітету хіба-що у єдиної держави в світі – США; низки держав, які хоча й беруть активну участь у діяльності широкої мережі міжнародних організацій, але прагнуть набуття реального суверенітету (Китай, Індія, Росія, Бразилія, Іран, а також ЄС і АСЕАН); більшості інших держав світу, які беручи участь у широкій мережі міжнародних організацій добровільно відмовляються від частини свого суверенітету.

Російська агресія проти України є відвертим викликом цій світовій системі міжнародних відносин та домінуванню в ній США, не зважаючи на те, що сама РФ, навіть якщо вважати її регіональним «центром сили»,

значно поступається в усіх компонентах міжнародного впливу (економіка, військова, наукова і технологічна потуги, «м'яка сила» та культурно-гуманітарна привабливість), як світовому гегемону, так і більшості інших світових «центрів сили». Єдиним компонентом російського силового потенціалу, порівняно конкурентним американському, є наявність другого у світі ядерного арсеналу, а також конвенціональних збройних сил регіонального масштабу. Таким чином, ця агресія жодним чином не відповідає реальним економічним та іншим можливостям Росії і нагадує політику шантажу, яку упродовж останнього десятиліття здійснює Північна Корея продовжуючи розвиток своєї ракетно-ядерної програми та періодично випробуючи ядерні пристрої та балістичні ракети їх доставки. КНДР проводить таку політику з метою стримування США та гарантування тривалого існування свого тоталітарного режиму. Росія ж брякаючи конвенціональною зброєю та загрожуючи зброєю ядерною намагається залякати сусідів, позиціонувати себе як велику регіональну державу, повернути статус окремого «полюсу», чи хоча б «центру сили» світової політики. Якщо цей виклик спрямований на США, то він є блефом, оскільки силові можливості цих двох країн є непорівнянними, не кажучи вже про кумулятивні сили їх союзників, серед яких у Росії немає надійних потужних партнерів. США володіє значно більшими ресурсами та можливостями, щоб суттєво послабити рівень національної безпеки РФ та посилити її вразливість до локальних конфліктів.

Сучасна зовнішня політика РФ щодо країн пострадянського простору, насамперед України, є агресивною і, по аналогії зі згаданими зовнішньополітичними доктринами «обмеженого суверенітету» (Монро і Брежнєва), реалізує «нову доктрину обмеженого суверенітету» («доктрину Путіна»), змістовне концептуальне наповнення якої активно формувалося упродовж 2014 р. на фоні анексії Криму та військової інтервенції на Донбасі. Головні ідеї та основні елементи цієї «доктрини» були сформульовані в публічних виступах російського Президента, зокрема у:

зверненні до двох палат Федеральних зборів країни у зв'язку з пропозицією «Державної ради Республіки Крим про прийняття республіки до складу РФ» («Кримська промова», 18 березня 2014 р.) [4]; «Валдайській промові» 24 жовтня 2014 р. [5]; зверненні до Федеральних зборів РФ 4 грудня 2014 р. [6]. Крім того, 26 грудня 2014 р. В. Путіним було ухвалено нову Військову доктрину РФ [7], яка порівняно з попередньою редакцією 2010 р. до загроз безпеки Росії включила зміну режимів в сусідніх країнах. Останнім документом робиться спроба «узаконити» вірогідні майбутні розширення території Росії за рахунок сусідів. Якщо в сусідніх, або навіть у далеких країнах проживають російськомовні громадяни, то вони мають право на військовий захист з боку армії РФ. Таким чином, на офіційному нормативному та законодавчому рівні фактично підтверджуються наміри продовжувати війну на Сході України.

Принципові компоненти «доктрини Путіна», офіційно не оголошеної російським керівництвом, але такої, що застосовується в практичній міжнародній діяльності, насамперед, на пострадянському просторі, на основі згаданих документів можна окреслити таким чином:

- РФ більше не розглядає Захід, як партнера, що заслуговує на довіру, оскільки не зважаючи на попередження, які звучали у відомій «Мюнхенській промові» Путіна 2007 р., США, НАТО і ЄС продовжують ігнорувати її життєві, історичні регіональні інтереси на пострадянському просторі поширюючи свій власний вплив та «затягуючи» країни регіону у свої структури, проводячи політику «стримування Росії»;

- РФ не розглядає себе частиною Євроатлантичної спільноти, вона є країною «суверенної», «контрольованої» демократії, близька 90% населення якої однозначно підтримують агресивну політику Путіна щодо України, анти-американізм і конфронтацію з Заходом. Росія має своє власну ідентичність і належить до окремої цивілізації, яка має власну систему цінностей, пов'язаних з руською православною культурою та історичними традиціями;

- В сучасних умовах розпаду/послаблення однополярного світопорядку, коли новий «багатоцентричний» світ тільки формується, наявними є «некерований хаос» та «відсутність правил гри», що суттєво розширює кордони припустимої поведінки у світі для сильних держав, якою вважає себе Росія, і які окреслює собі Путін;

- Система міжнародних договорів та міжнародне право в цілому, для РФ більше не є системою правил/координат міжнародних відносин, а є «меню», з якого сильні країни обирають те, що їм вигідно в конкретний історичний момент. Звідси й роль міжнародних організацій суттєво скорочується, оскільки співпраця з ними для сильних держав втрачає сенс, як тільки вони починають перетинатися з їх національним інтересам;

- Реальний суверенітет [8] у «доктрині Путіна» є атрибутом виключно сильних держав. Інші держави так, чи інакше віддають частину свого суверенітету або сильним партнерам/союзникам, або міжнародним безпековим організаціям, до яких вони вступають. Права на реальний суверенітет фактично позбавляються пострадянські країни, вони наділяються лише таким суверенітетом, який не відповідає життєво важливим інтересам Росії. Такими «концептуальними аргументами» виправдовується «легітимність» як агресія РФ в Україні і анексія Криму, так і інтервенція в Грузії у 2008 р. Серед пострадянських країн під «обмежений» Росією суверенітет формально не підпадають країни Балтії, які є членами Євросоюзу і НАТО.

Оскільки нова доктрина «обмеженого суверенітету» («доктрина Путіна») стосується принципів категорій Вестфальської системи міжнародних відносин, таких, як: національний інтерес, державний суверенітет, територіальна цілісність, обов'язковість виконання міжнародних договорів, можна вважати, що вона є спробою чергової модифікації Вестфальського світопорядку. Якщо однополярний світопорядок з глобальним домінуванням США – «Pax Americana»,

встановлений після завершення «холодної війни», вважати 7-ю модифікацією Вестфалю, то остання модифікація є 8-ю.

Не зважаючи на те, що країни Балтії перебувають під захистом вказаних міжнародних структур, є повноправними членами найпотужнішої у світі системи колективної безпеки, з боку РФ на них здійснюється провокаційний тиск у формі залякування, непоодиноких випадків порушення їх повітряних та морських кордонів російською військовою авіацією і флотом, викрадення представниками спецслужб Росії естонського колеги з території Естонії тощо. Такі дії свідчать про те, що РФ перевіряє на міцність єдність Північно-Атлантичного альянсу і не виключає сподівань поширити дію «доктрини Путіна» на балтійські країни. На думку низки аналітиків і західних політиків, наступною ціллю російської агресії після України можуть стати країни Балтії. Так, Міністр оборони Великої Британії М. Феллон заявив, що існує реальна загроза, що Росія розпочне кампанію з дестабілізації цих країн. В. Путін може випробувати реакцію НАТО за сценарієм, який він застосував у Криму і на Сході України. Підривна діяльність, проникнення військових, пропаганда в ЗМІ, кібератаки, що використовувалися на ранніх етапах конфлікту в Україні, можуть бути застосовані для розпалювання міжетнічної напруженості в Латвії, Литві та Естонії. Весь попередній рік шляхом провокацій Путін перевіряв реакцію Альянсу. На думку британського міністра, Європі слід побоюватися Росії більше, ніж «Ісламської держави». Стурбованість викликає також різке збільшення витрат на оборону Росії, оголошена модернізація її збройних сил та ядерного арсеналу. На думку чинників НАТО, це вимагає відповідної реакції і готовності відбити агресію незалежно від її форми [9].

Альянс має бути готовим на випадок повноцінної атаки Росії на країни-члени, заявив в кінці лютого 2014 р. заступник командувача об'єднаними силами НАТО в Європі Е. Бредшоу [10]. «Росія може повірити в те, що велику кількість регулярних військ, які вона здатна

зосередити в короткий термін, що ми бачили при захопленні Криму, можна використовувати в майбутньому не тільки для залякування і стримування, але й для захоплення території країн Альянсу. НАТО повинна адаптуватися до методів гібридної війни, які застосовує РФ в Україні». Він порівняв дії Росії з ескалаційним домінуванням, до якого вдавався СРСР, заявивши, що РФ може вдаватися до подальшої ескалації конфлікту, щоб уникнути повернення захопленої території. На думку військового керівництва Альянсу: Росія не діє за міжнародними правилами і нормами; вона суттєво збільшила фінансування оборонної галузі включаючи ядерне озброєння; дезінформаційна кампанія Путіна є вражаючою.

Зі свого боку, В.Путін заявив, що Росія завжди знайде адекватну відповідь на тиск ззовні. «Ні в кого не повинно бути ілюзій, що можна досягти військової переваги над Росією, здійснювати на неї тиск... у нас завжди буде адекватна відповідь... Наші солдати і офіцери довели, що готові діяти рішуче... виконувати найважчі нестандартні завдання».

Наступною мішенню російської зовнішньої агресії з лицемірною метою «захисту» «русского мира», окрім країн Балтії, можуть також стати інші пострадянські країни із значною кількістю «російськомовного» населення, серед яких, Білорусь і Казахстан. Восени 2014 р. Путін зробив спробу перевірити на швидкість реакцію керівництва цих країн відзначивши, що «казахської державності раніше ніколи не існувало» натякаючи на те, що ця державність вправі існувати доти, доки при владі в країні є Н. Назарбаєв, який «створив цю державність» і користується прихильністю російського керівництва. Президент Казахстану, у свою чергу, відзначив, що його країна має повне право відмовитися від членства в економічному союзі (натякаючи на Євразійський союз), члени якого порушують встановлені правила і загрожують незалежності республіки. Президент О. Лукашенко, зі свого боку, у січні 2015 р. закликав поважати суверенітет і незалежність Білорусі: «Є окремі розумники, які заявляють, що Білорусь це частина «русского мира» і мало не Росії. Забудьте.

Білорусь – суверенна і незалежна держава. Ми змусимо будь-кого поважати наш суверенітет і незалежність, хто думає, що не було такої країни. Не було, а зараз є, і з цим треба рахуватися».

Неадекватна агресивна поведінка керівництва Росії, насамперед в світлі агресії проти України, численні факти підтримки з її боку та спонсорства терористів дає серйозні підстави розглядати відповідність політичного режиму РФ критеріям визначення терміну «держава-ізгой» («-парія», «-агресор», «вісь зла», «злочинний режим», «спонсор тероризму», «мракобісна держава» – «rogue state», «pariah», «outlaw state», «backlash», «renegade regimes»), який хоча й не є сьогодні усталеним терміном міжнародного права, але твердо увійшов до політологічного лексикону та до текстів низки міжнародних політичних і безпекових документів, серед яких – Стратегія національної безпеки США (2004 р.), зовнішньополітичні стратегії деяких інших країн.

Концепцію «держав-ізгоїв» вперше було сформульовано адміністрацією Президента США Дж. Картера, коли у 1979 р. було оприлюднено список «держав-спонсорів тероризму» [11]. З того часу фігурантами цього списку ставали: Ірак. Іран, Куба, Лівія, Судан, Сирія, Південний Йемен, Північна Корея, а також СРСР – як «імперія зла». Сьогодні в політологічній літературі та міжнародних документах за «державами-ізгоями» закріпилася роль самостійного класу суб'єктів міжнародної системи поряд з «розвинутими державами», «демократіями, що розвиваються» і «державами, які не відбулися».

У 1993р. радник Президента США з національної безпеки Е. Лейк вперше надав узагальнене визначення групи таких держав, що знаходяться за межами «кола демократії» і являють загрозу для держав, які знаходяться в середині цього кола. Такі держави характеризувались: авторитарними режимами; систематичним порушенням прав людини; ворожим/недружнім ставленням до США та їх союзників; агресивною зовнішньою політикою, що суперечить нормам міжнародного права та полягає в застосуванні сили

або загрози її застосування, спонсоруванні тероризму, спробах заволодіння зброєю масового знищення та загрозах її застосування. Перераховані характеристики можна вважати загальними критеріями можливого віднесення тієї, чи іншої проблемної країни до категорії «держав-ізгой». Повна відповідність сучасної військово-політичної «діяльності» Росії на пострадянському просторі, принаймні, її безпрецедентної агресії останнього року проти України, вище визначеним критеріям цілком характеризує її як «державу-ізгой».

Список використаних джерел

1. Лоссовський І. Є. До 20-ї річниці будапештських «гарантій»: Агресія Росії проти України як фактор ерозії міжнародно-правових режимів нерозповсюдження / І. Є. Лоссовський // Зовнішні справи. – 2014. – № 11. – С.6-11.
2. Резолюція № 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1974 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/aggression.shtml
3. Кортунов С.В. Крушение Вестфальской системы и становление нового мирового порядка. [Електронний ресурс] / С. В. Кортунов // Мировая политика. – Москва : Изд. дом ГУ-ВШЭ. – 2007. – С. 75-117. – Режим доступу: <http://www.hse.ru/sci/publications/4505123.html>
4. Полный текст обращения В. Путина по Крыму [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://russian.rt.com/article/24532>
5. Выступление В. Путина на заседании Международного дискуссионного клуба «Валдай» [Електронний ресурс] – 24 октября 2014 г. – Режим доступу: <http://www.kremlin.ru/news/46860>
6. Полный текст Ежегодного послания В. Путина Федеральному собранию РФ [Електронний ресурс] – 4 декабря 2014 г. – Режим доступу: <http://russian.rt.com/article/62728>

7. Новая военная доктрина России. Полный текст. [Электронный ресурс] – 26 декабря 2014 г. – Режим доступа: <http://www.regnum.ru/news/polit/1882090.html>

8. Кокошин А. Реальный суверенитет в современной мирополитической системе. / А. Кокошин – Москва: Изд. «Европа». – 2006. – 175 с.

9. Farmer B. Putin will target the Baltic next, Defence Secretary warns [Электронный ресурс] / Ben Farmer // The Telegraph. – February 19, 2015. – Режим доступа: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/vladimir-putin/11421751/Putin-will-target-the-Baltic-next-Defence-Secretary-warns.html>

10. Walker P. Russian expansionism may pose existential threat, says Nato general [Электронный ресурс] / Peter Walker // The Guardian. – February 20, 2015. – Режим доступа: <http://www.theguardian.com/world/2015/feb/20/russia-existential-threat-british-nato-general>

11. Бартенев В. Концепция «государств-изгоев» во внешней политике США / В. Бартенев // Международные процессы. – Т. 7. – № 1(19). – Январь-апрель 2009.